

volta esfèrica i basament pla. Té 2'30 m. de diàmetre per 2'90 m. d'alt, i és buidada a 2 m. de fondària del terrer.

El mes d'octubre de l'any 1916 l'excavàrem totalment, i se'n pogué recollir el que segueix i que's trobava en desordre en la terra que omplia la sitja:

Diversos ossos humans, molt esmicolats, pertanyents a 6 ó 7 cadàvers i bona quantitat de terrissa, tota feta a mà, de color rogenca negrosa i de superfície allisada, de la qual es pogueren reconstruir set vasos: un de forma quasi cilíndrica amb basament convex (fig. 215, n.º 3), dos de coll alt i caire agut en la unió amb el cos (fig. 215, n.º 1), i quatre casquets esfèrics (fig. 215, n.º 2). De metall s'hi recolliren dos petits punxons de coure o

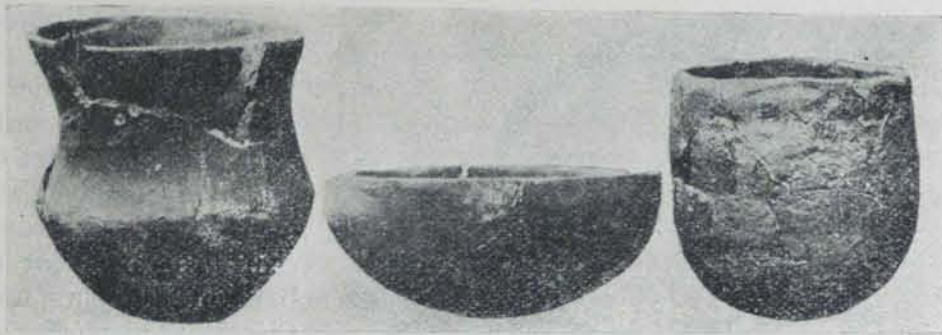

Fig. 215. — Terrassa. Sepulcre de Can Bosch. Vasos (1/5 apr.)

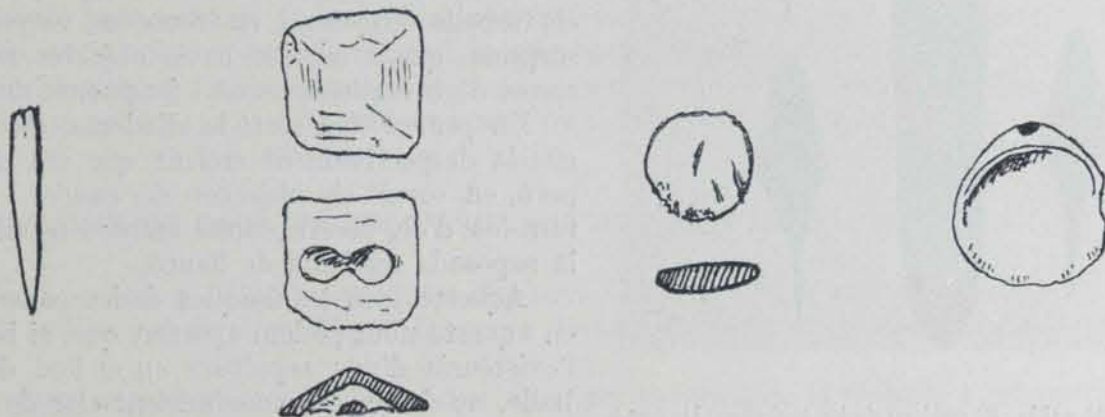

Fig. 216. — Terrassa. Sepulcre de Can Bosch. Punxó de coure (1/1)

Fig. 217. — Terrassa. Sepulcre de Can Bosch. Botó de petxina (1/1)

Fig. 218. — Terrassa. Sepulcre de Can Bosch. Perla d'ambre (1/1)

Fig. 219. — Terrassa. Sepulcre de Can Bosch. Pectuncle perforat (1/1)

bronze, de secció quadrada, que no han estat analitzats (vegi-se'n un a la fig. 216); un botó de petxina de base quadrangular, i secció triangular, amb orifici en V (fig. 217); una perla d'ambre (fig. 218), i un pectuncle perforat (fig. 219).

Tant per la forma i tècnica dels vasos com pels altres objectes trobats, podem situar aquest enterrament a la primera Edat del bronze. L'únic que varia és la seva forma. D'aquesta època, la de sitja, no se n'havien descoberts a Catalunya. — DOMÈNEC PALET I BARBA.

Espoli funerari, amb diadema d'or, d'una sepultura de la primera Edat del bronze de Montilla (Córdoba)

LLOC I PRIMERES NOTÍCIES DE LA TROBALLA

A les darreries d'abril de 1917, en retornar, el que ha redactat el present treball, del Congrés de l'Associació Espanyola per al Progrés de les Ciències, que es va celebrar, aquell mes, a la ciutat de Sevilla, va haver d'aturar-se curt temps a Còrdova, a fi de cercar unes dades de material ibèric en el Museu Arqueològic d'aquesta ciutat.

Un cop allí, el meu bon amic Enric Romero de Torres, competent Director del Museu de Belles Arts de Còrdova, va manifestar-me el seu gust de poder-me parlar personalment, i així comunicar-me, de faiso més perfecta, l'interessant descobriment realitzat en la mateixa província; troballes que estaven aleshores, en llur totalitat, a mans de l'argenter Josep Aumente (Plaça del Potro, número 4), el qual tenia la intenció de fondre-les per a la seva indústria, més que tot les d'or, per

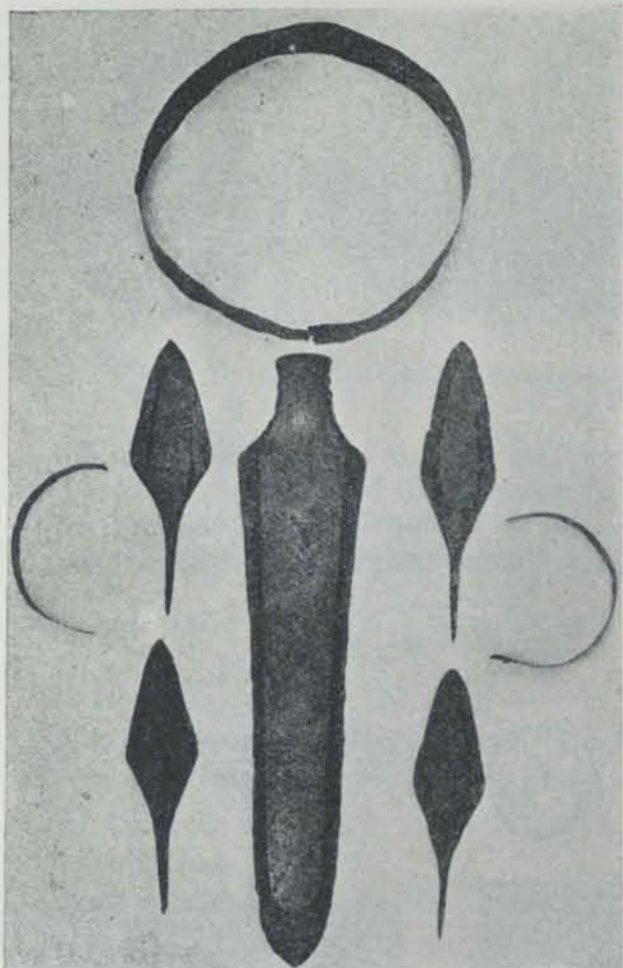

Fig. 220. - Montilla. El conjunt de les troballes (1/5 apr.)

no ésser ornamentades i considerar-les de poca vàlua arqueològica.

Sense pèrdua de temps anàrem a visitar l'esmentat industrial amb la temença que realitzés els seus projectes i amb el fi nobilíssim d'evitar-ho i salvar aquells joiells arqueològics. El senyor Aumente, desinteressadament, i amb tota galania, va cedir-nos tot el lot d'objectes (fig. 220) per un baix preu, segurs nosaltres de fer un servei a la Ciència arqueològica de la Península Ibèrica (1).

A les nostres preguntes, i després de remarcar-li la necessitat científica de dir-nos la procedència dels objectes comprats, el senyor Aumente, amb cert to de sinceritat, ens digué que li havien estat portats per un pagès de Montilla (Còrdova).

Aquest els havia descobert aquella mateixa primavera, en una propietat seva del dit terme de Montilla. Trobà diverses lloses que dificultaven els treballs agrícoles, i, en treure-les, va veure, amb sorpresa, que a sota hi havia objectes metàl·lics, restes d'un esquelet humà i fragments de terrissa.

En primer lloc sortí la diadema, que va ésser gitada despectivament creient que era de llautó; però, en sortir els objectes de coure, i considerant-los d'or, recercà amb afany i recollí de nou la suposada diadema de llautó.

Aquestes són les úniques dades concretes que en aquesta nota podem aportar, que, si bé revelen l'existència d'una sepultura en el lloc de la troballa, no donen cap coneixement clar de la forma i classe de la sepultura, la qual cosa fa difícil fer una afirmació ben concreta sobre el poble pri-

mitiu al qual pertany el nostre espoli funerari.

DESCRIPCIÓ DELS OBJECTES DE QUE ES COMPON L'ESPOLI

a) *Una diadema.* Creiem que és d'or pur, encara que no ha estat analitzada i pesa 25'30 grams. Les seves dimensions són: 44 centímetres de llargada, 3'5 d'amplada màxima i 2 i 2'4 en els respectius extrems (figs. 220 i 221).

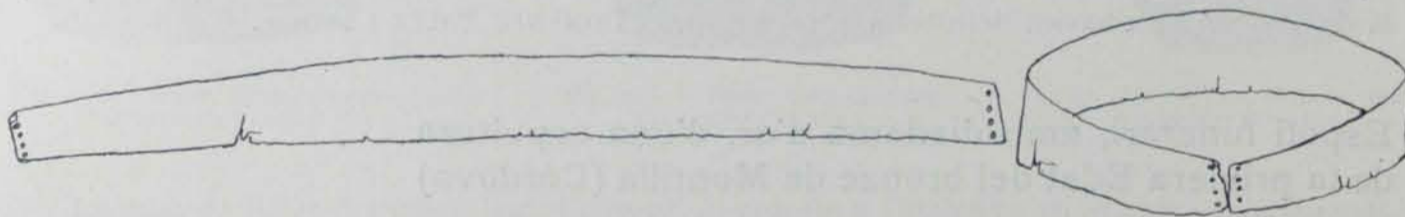

Fig. 221. - Diadema d'or de Montilla (1/4)

* Està feta en una làmina molt prima, completament llisa i sense cap ornamentació. No pot ésser més senzilla ni més arcaica, i sembla correspondre als orígens d'aquestes joies.

En el dibuix de la figura 221 es pot observar que, obtinguda una làmina d'or tan fina i polimentada com sigui possible, amb un instrument tallant, i amb mà no segura, es va obtenir el perfil de la diadema, que es veu que en la part inferior és deliberadament no horitzontal, ja que en els dos extrems es nota un arc de 7 mm. d'obertura. Igualment és intencionada la lleugera curvatura superior. Per tot es veuen nombroses rectificacions en el tallat. En els extrems hi ha petits forats:

(1) Actualment aqueix lot d'objectes es troba al Museu de Barcelona.

cinc en un costat i quatre en l'altre, sense aplacar les vores. No coincidint-hi l'amplada de la diadema ni els forats dels dos extrems, pot pensar-se que la joia és tancava mitjançant una nova peça, amb la qual, a més, es podia obtenir el diàmetre exacte del cap al qual fos destinada. Es de creure que aquesta peça complementària devia ésser de fil, ja metàl·lic, ja orgànic.

b) *Dues làmines d'or*, en forma de tira, del mateix gruix que la diadema i de tècnica semblant. Una d'elles té 14 cm. de llargada, i deu ésser el fragment central d'un braçalet, ja que li manquen els extrems. L'altra té 11'7 cm. de llargada, i és un xic més ampla que l'anterior, llevat en un dels extrems. En aquest hi ha cinc foradets iguals als de la diadema; d'aquests, quatre estan alineats verticalment, i el quint i superior és fet més cap a la vora. Pel costat intern i al costat dels foradets hi ha resquícies de color vermellenc. Podria ésser que les dues làmines haguessin format part d'un sol braçalet (fig. 220).

El pes total de les dues tires d'or és de 6'7 grams.

c) *Un punyal de coure*. Té 27 centímetres de llargada i acaba en una espiga ampla i aplanada de 5 cm. de llargària per 2'5 d'amplada mínima. A les vores de l'espiga hi ha petites escotadures per fixar més fermament el mànec. Un ample acanalat ocupa els marges de la fulla del punyal. Gairebé no conserva patina, per haver estat rascat amb alguna pedra (fig. 220).

d) *Quatre puntes de sageta* de fulla rebaixada marginalment com la del punyal. Llurs espigues són punxegudes i de forma quadrilàtera, conservant totes elles la patina, que és d'un color verd maragda amb màcules de terra. Un breu examen és suficient per a veure que no foren fabricades amb motllo, sinó a cops de martell, ja que, malgrat que dues tinguin la mateixa grandària, no coincideixen ni a les vores ni en el gruix, essent, emperò, ben semblants per llur tècnica i forma. Tenen 138 × 34, 124 × 36, 118 × 32 mm. respectivament (fig. 220).

PARAL·LELISME DE CADA UN DELS OBJECTES D'AQUEST ESPOLI FUNERARI

Diadema. — Fins a la data crec que a Espanya sols s'ha trobat una diadema d'or protohistòrica: la de la *Cueva de los Murciélagos*. D'argent, d'una data més o menys semblant a la de Montilla, diverses.

A Portugal recordem tres diademes d'or, que, per la forma de la troballa i circumstàncies que rodejaren llur descobriment, fixen la data de la de Montilla i aclaren altres problemes, com el de saber quelcom sobre els ritus funeraris del nostre enterrament. Són en primer lloc les de la *Quinta da Agua Branca*, i la de *Sant Bento* (Braga). Al «Museu Etnològic Portugués» de Lisboa existeix el facsímil d'una tercera, qual situació actual s'ignora, però consta que fou trobada a Portugal i té caràcter prehistòric, midint 28 centímetres de llarc per 9 d'ample.

Entre totes les esmentades diademes d'or i argent (precedents, aquestes darreres, de *El Oficio* i *El Argar*), la que un més estret parentiu té amb la de Montilla (si s'exceptua la de referència del Museu Etnològic, la qual té forma de fulla de llaurer, perfil vacilant i dos forats a cada extrem), és la de la *Cueva de los Murciélagos*, com pot veure's davant la figura 2 del llibre de Gòngora *Antigüedades prehistòriques de Andalucía* millor que en la litografia en color de la làmina I, puix que en aquesta la forma de la diadema està millorada. Mirin-se els perfils que publiquem (fig. 222, n.ºs 1 i 2) i vegi's llur coincidència, essent un xic més esvelta la de la província de Granada (Murciélagos). La tècnica és igual, són tallades asimètricament i com amb unes estisores. Igual destinació i tècnica executiva pot observar-se en els forats dels extrems. Em permeto creure que aquestes dues peces sense cap ornamentació són contemporànies, encara que pertanyen a gèneres o rituals d'enterrament diferents, ja que la de Gòngora fou trobada en una sepultura natural dintre una cova.

En segon lloc es pot citar, sense por d'errar-se, la de la *Quinta da Agua Branca*, de Portugal⁽¹⁾ (fig. 222, n.º 4). Aquesta diadema està formada per una senzilla làmina rectangular de 602 mil·límetres de llargada per 41 a 47 d'amplada, i un gruix d'unes 5 dècimes de mil·límetre. Té, en els extrems, foradets per agafar-la, com la de Montilla; però en canvi té ja quelcom d'ornamentació, que es redueix a una senzilla faixa de puntets i a una doble línia de zigs-zags. Malgrat això, pot molt ben ésser contemporània de la de Montilla, perquè, segons es diu en la seva monografia, junt amb ella s'ortiren un punyal de coure com el de Montilla, i dos braçalets d'or, cosa de grandíssima importància; que constitueix un argument irrefutable a favor de la dita contemporaneïtat.

(1) FORTES (José): *A sepultura da Quinta da Agua Branca (idade do cobre)* (Portugalia, II, 1905-1908, pàg. 241 i segs.)

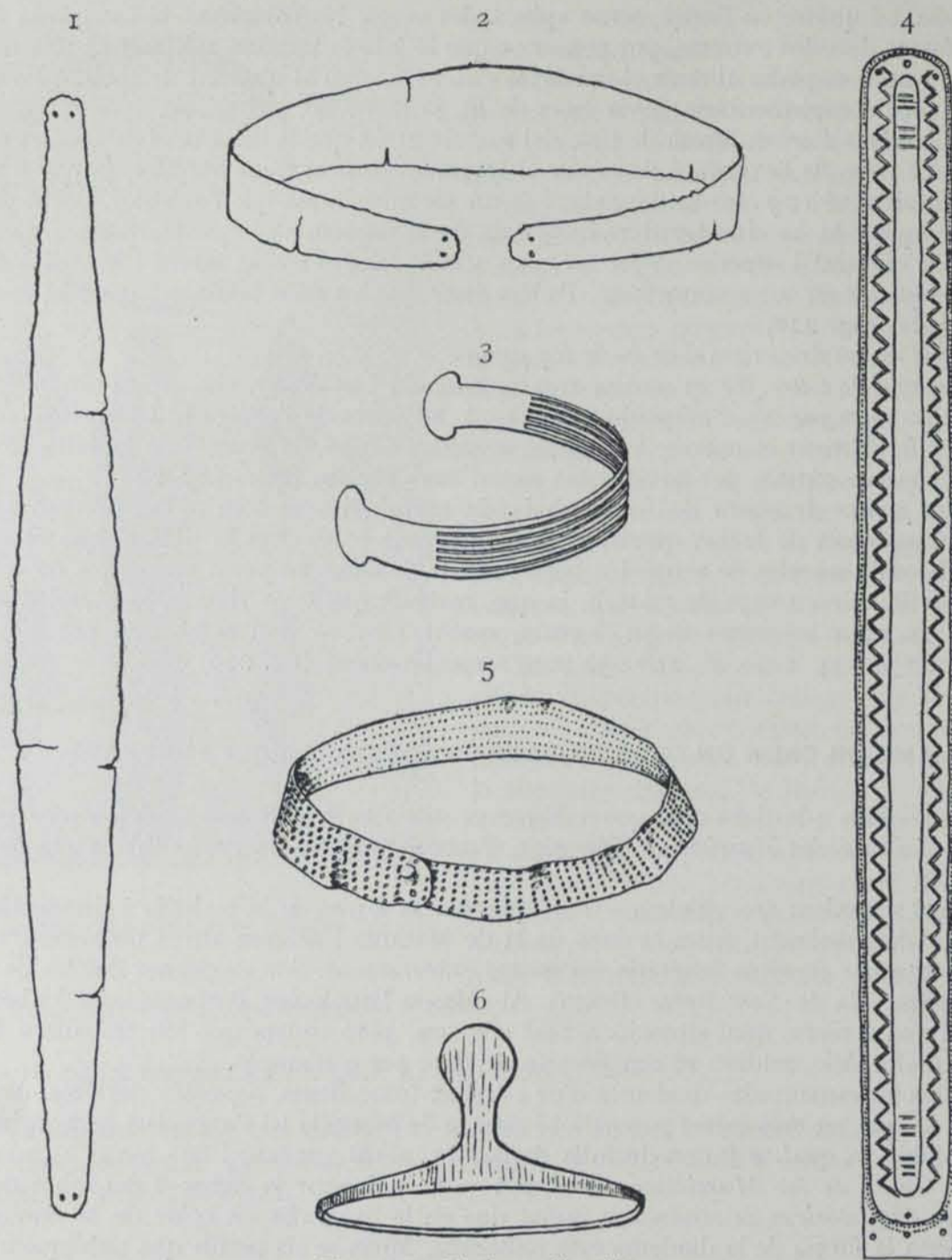

Fig. 222. — Diademes d'or (1/4).

1-2. Cova dels Murciélagos. — 3. San Bento. — 4. Quinta da Agua Branca. — 5. El Oficio. — 6. El Argar

M'inclino també a creure que la de Sant Bento ⁽¹⁾ (fig. 222, n.º 3) és de la mateixa edat. Fou trobada en una sepultura de lloses, que devia ésser, tal vegada, semblant a la de Agua Branca, i junt amb quatre puntes de sageta de les mateixes dimensions i forma que les de la nostra sepultura. La diadema, que té 35 cm. de llarg per 3'6 d'ample, és una peça de gran raresa arqueològica, perquè malgrat la seva molta antiguitat, té una original ornamentació, consistent en sis zones retallades que paral·lelament recorren tota la seva superfície interior; ornament molt nou i progressiu.

En la mateixa làmina del seu llibre, Estació da Veiga, posa altres objectes trobats en un sepulcre de la Necròpolis d'Alcalá, que són: un fragment laminar d'or decorat amb alineacions de punts, que potser és una resta d'una altra diadema, i destrosses d'un braçafet d'or pla, llis, amb dues entalladures en un dels extrems i dos forats en l'altre. Aquests fragments coincideixen amb els de Montilla. Ultra els objectes d'or, fou trobada una punta de sageta de coure.

(1) ESTACIÓ DA VEIGA: *Antiguidades monumentaes do Algarve*, t. IV, lám. IV.

Finalment, pot incloure's en el grup de les diademes de la Quinta da Agua Branca i de Montilla la d'argent del Oficio ⁽¹⁾ (fig. 222, n.º 5), que sembla tenir més relació amb la portuguesa que amb l'espanyola. Les d'El Argar ⁽²⁾, per llur forma especial (fig. 222, n.º 6) i altres circumstàncies que exposarem més endavant, crec que són restes d'un poble diferent al de Montilla, encara que contemporani.

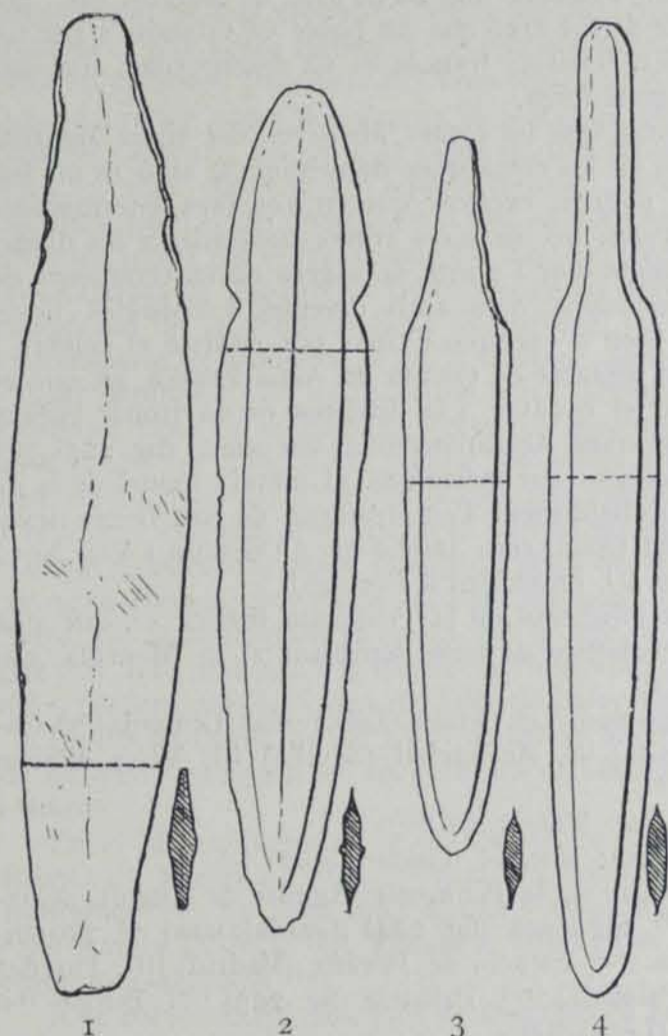

Fig. 223. — Punyals de bronze de Palència (1/4)
(Mus. Arq. Nac.)

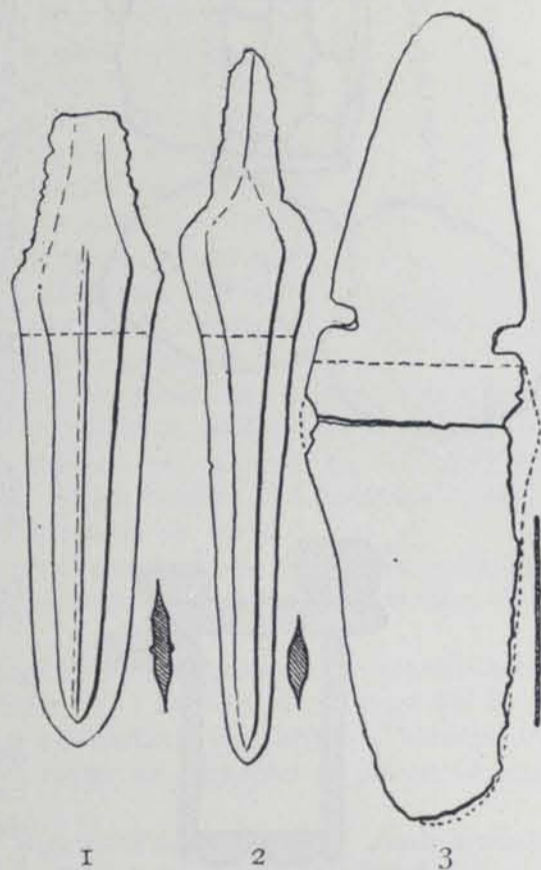

Fig. 224. — Punyals de bronze. Sigüenza (1/4)
(Col·lecció Cerralbo)

En el Museu Arqueològic Nacional de Madrid hi ha dues altres diademes iguals, d'or, proto-ibèriques ⁽³⁾, que es creu que són procedents de la província de Jaén (Andújar)?, filiformes i amb el centre aplanat romboïdal; però vista llur forma, gruix, etc., el més encertat és considerar-les de la segona fase de l'Edat del bronze o principis de la del ferro.

[*Punyals*. — L'estudi d'aquesta arma dóna lloc a breus comentaris sobre la civilització a què pertany la sepultura de Montilla, de l'àrea d'expansió d'aquest tipus d'arma i de la seva evolució a Espanya, i a la veïna república, durant les edats del coure i del bronze.

Cal dir, en primer lloc, que manca fer un estudi de conjunt sobre la civilització de la sepultura de Montilla, perquè si bé els eminents arqueòlegs Siret i Bonsor en les seves obres estudien diferents pobles de les primeres edats dels metalls en el Sud d'Espanya, no es pot atribuir de ple a aquests pobles la maternitat de la nostra sepultura.

Malgrat això, i amb l'ajuda de alguns articles de revista i de dades disperses, reunides de variades maneres, és possible afirmar, amb coneixement de causa, que el fons principal de la civilització de l'espoli de Montilla es troba a les terres on s'aixequen i desenrotllen els dòlmens i túmuls,

(1) SIRET (E. i L.): *Les premiers âges du métal dans le Sud-Est de l'Espagne*, lám. 63.

(2) Idem.

(3) Número 16,846 i 47 del Catàleg del Museu.

o sia a les províncies de Jaén, Almeria, Múrcia, Granada, Sevilla, Cáceres, Badajoz i Huelva; Portugal, i des de Galícia a la província d'Alava, o sia tot el N. de la Península Ibèrica. Alguns nuclis

de la mateixa civilització surten en el cor de la *Meseta*, a Aguilar de Anguita i Sigüenza (fig. 224) (Guadalajara), a Poveda (Madrid), a terres de la província de Sòria, a la província de Palència (fig. 223), a la de Burgos, etc., podent deduir de tot això que dit poble va estendre's per tot Espanya. En territori francès es va desenrotllar, així mateix, amb gran força.

Hem notat que les armes ofensives del tipus Montilla predominen en les comarques dolmèniques: això és un fet. Però ¿com podem explicar que en aqueixes determinades zones es trobin les mateixes armes associades a les diademes i braçalets d'or i punta de sageta en enterraments de petites dimensions, fets amb diverses i reduïdes lloses de pedra? Com a exemple i tipus pot citar-se el cèlebre i ja esmentat sepulcre de Quinta da Agua Branca, en què es va inhumar el cadàver i la diadema es va trobar encara posada en el crani. Acompanyem el seu plànol (fig. 225), per estar convençuts que pertanyia al mateix model de la de Montilla; probablement l'enterrament de San Bento devia ésser d'igual tipus, com també els d'Odemira i Vila Nova de Milfontes (1), igualment a Portugal.

Algunes localitats de la Península Ibèrica en què s'ha descobert el punyal de tipus semblant al de Montilla, són les següents:

A la regió Sud: Los Eriales (Laborcillas, Granada) (2), Garafe (Granada) (3), Acebuchal (Sevilla) (4), Vélez Blanco (Almeria) (5).

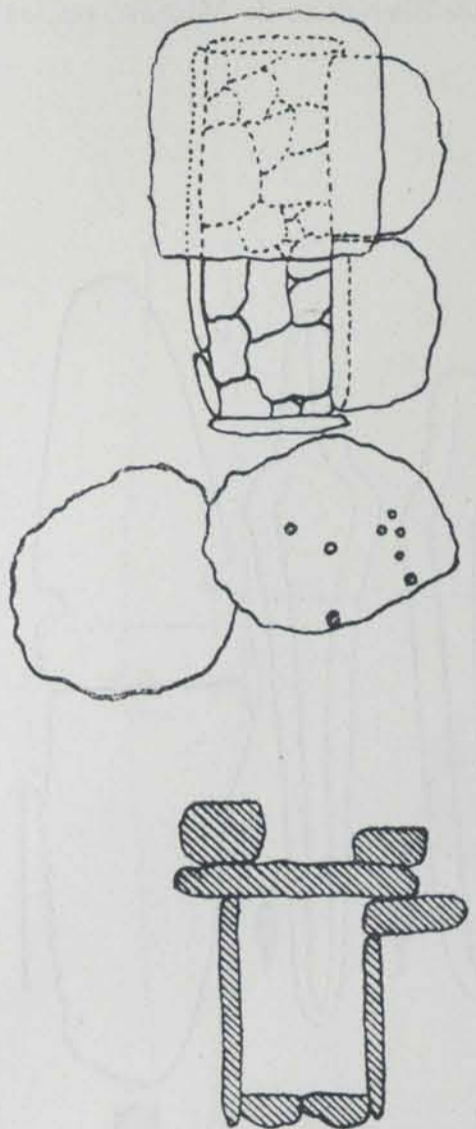
Al Sud-Est: Múrcia (?) (6).

A la Manxa: Montiel (Ciudad Real) (7).

En el centre de la Península: Aguilar de Anguita (Guadalajara) (8), Sigüenza (fig. 224) (Guadalajara) (9), província de Sòria (10), Estació de Poveda (Madrid) (11), Paredes de Nava (Palència) (12), Palència (fig. 223) (13), Burgos (14) i Peredilla (León) (15).

A la regió Nord: Eguilaz (Alava) (16), Astúries (?) (17) i Ria de Terosa a Galícia (18).

A Portugal: Porto de Moz (19), Quinta da Agua Bran-

Escala 1 : 50

Fig. 225. — Planta del sepulcre de la Quinta da Agua Branca

- (1) ESTACIÓ DA VEIGA: *Antiguidades Monumentales do Algarve*, t. IV, lám. XI.
- (2) SIRET: *Orientaux et occidentaux en Espagne aux temps préhistoriques*. Extrait de la *Revue des Questions Scientifiques*, Bruxelles, 1917, lám. X de la dita tirada a part. Museu Arqueològic Nacional de Madrid, números 10,168-69 del Catàleg.
- (3) SIRET: *Questions de chronologie et d'ethnographie ibériques*. Paris, 1913, figs. 145 i segs.
- (4) Museu de E. M. Whishaw de Niebla (Huelva).
- (5) MOTOS (Federico): *La Edad neolítica en Vélez Blanco* (*Memoria 19 de la Comisión de Investigaciones Paleontológicas y Prehistóricas*, pàg. 56, fig. 30).
- (6) Museu Arqueol. Nac., núm. 8,592. Procedeix de la col·lecció Saavedra. — Núms. 17,149-50 de la col·lecció Vives.
- (7) Col·lecció de D. Eusebi Blasco, a Valdepenyas.
- (8) Col·lecció del Sr. Marquès de Cerralbo.
- (9) Col·lecció del Sr. Marquès de Cerralbo.
- (10) Museu Provincial de Sòria.
- (11) Col·lecció del Sr. Marquès de Donadio.
- (12) Museu Arqueològic Nacional, número 18,167 del Catàleg.
- (13) Museu Arqueològic Nacional, números 10,745-48 del Catàleg. Col·lecció Casado García.
- (14) Prop del cementiri de la ciutat. Es conserva a l'Ajuntament.
- (15) ELIAS GAGO RABANAL: *Estudios de Arqueología protohistórica y etnografía de los Astures Lancienses*. León, 1912, lám. V, pàg. 56-57.
- (16) Museu de la Reial Acadèmia de la Història, número 519 del Catàleg. En la mateixa col·lecció hi ha una altra fulla de punyal, amb el número 66, sense procedència.
- (17) Col·lecció dels hereus de Soto Cortes de Posada, a Cangas de Onís (Astúries).
- (18) Museu Antropològic de Madrid.
- (19) ESTACIÓ DA VEIGA: *Antiguidades Monumentales do Algarve*, t. IV, pàg. 151, lám. XIX. Reproduït per Cartailhac i Siret.

ca (1), Aljezur (2), Oeiras (3), Bria (4), en les coves del vall de Carvalhal, del Cabeço da Minis- tra (5), del grup d'Alcobaça i a la de Cascaes.

I, com a localitat típica a França, el dolmen de Cabot (Anglade, Gironda) (6).

En diversos dels llocs anteriorment citats, com, per exemple, a Sigüenza i Palència, especial- ment a Sigüenza, s'han trobat lots de petits punyals (fig. 224) que, per les cir- cumstàncies de llur troballa, creiem que són contemporanis entre si. En la dita troballa es pot veure fàcilment l'evolució d'aquest tipus d'armes, proposada per Siret en les seves *Questions de Chronologie*, pàgines 371-8, figures 142-6 (fig. 226). Aquest preclar arqueòleg exposa la teoria de que l'origen, a Espanya, d'aquests punyals de coure, respon a la còpia de tres formes de la mateixa arma ofensiva fetes en sílex (fig. 142-5 d'aquest treball). Afirma, també, que els punyals de lligadura (com el de Montilla) són tots contemporanis dels de sílex, i que no existeix cap indici per a creure que els uns són anteriors als altres (7). D'aquestes tres variants de punyals de coure, derivades dels de sílex, en els dòlmens que es consideren de la primera Edat del bronze, no n'hi perdura sinó una, la que anomenarem de *llengueta*, o sia la d'espiga generalment aplanada per a aplicar i lligar damunt d'ella les peces del puny. Darrerament afegeix que, al costat de l'anterior tipus, a la mateixa època es desenrotlla allargant-se el punyal petit amb forats per a agafar el mànec (les armes amb aquesta modalitat les supo- sem pertanyents als diferents pobles que usaren punyals amb espiga dentada). I nosaltres afegirem que també el punyal del tipus Montilla ha augmentat bas- tant de dimensions, fins a superar la xifra de 30 centímetres, i més com passa amb el de Quinta da Agua Branca, que en té 35; i generalment ja no torna a sortir el petit, típic de l'Edat del coure. En aquesta primera època del bronze, a la regió dolmènica, els contorns de les fulles dels punyals, que mai estan mancats de l'acanaladura marginal, tenen tendència a tornar-se'n cap a dins, perdent així la forma de fulla de lorer dels seus predecessors de sílex.

Puntes de sageta. — Del tipus de les de Montilla en recordem moltes a la Península, a algunes de les quals manquen les acanalades en els marges, i altres, tenint-les, tenen la fulla més curta i ampla.

En el Museu Arqueològic de Madrid es guarden els següents exemplars: Sense acanaladures: Eriales (8), Múrcia (?) (9), i Palència (10). Amb ranures: Eriales (11), i un altre de l'antiga Col·lecció Rodríguez (12). De fulla molt ampla i amb depressions en els costats: de Carrión (Palència) (13) i del mateix Palència (14). D'aquest últim tipus també s'en troba un exemplar al Museu Oceano- gràfic de Guipúzcoa (15).

A la col·lecció del Marquès de Cerralbo hi ha diverses sagetes d'aquesta forma. Amb acanala- dures se'n trobaren a la província de Segòvia, a Burguillo; altres a les de Sòria i Guadalajara, i, per acabar, citaré les que publica Siret, en la figura 154, en el llibre, tantes vegades anomenat, *Questions de chronologie et d'ethnographie ibériques*, i que són de la província de Granada, i les procedents d'Alcalá, Aljemez, Vila Nova de Milfontes, Palmella, Odemira, Aljustrel i Cesareda (Portugal), reproduïdes per Estacio da Veiga (16) i Josep Fortes (17), aquestes darreres de la regió d'Alcobaça.

Siret classifica tots els objectes d'aquesta forma i fins llurs variants, com a encolítiques, i no

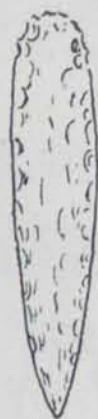

Fig. 226
Punyal de sílex de
Los Millares (1/3)

(1) FORTES (José): *A sepultura da Quinta da Agua Branca (Portugalia, t. II, pàg. 249.* — SIRET: *Questions de Chronol.*, fig. 150, n.º 4.

(2) ESTACIÓ DA VEIGA: *Antiguidades...*, vol. III, pàg. 124, i vol. IV, lám. VI. — SIRET: *Questions...*, fig. 145, n.º 3.

(3) ESTACIÓ DA VEIGA: *Antiguidades...*, vol. IV, lám. VI. — SIRET: *Questions...*, fig. 145, n.º 5.

(4) DÉCHELETTE: *Manuel d'Archéologie préhistorique*, t. II, pàg. 190, fig. 11.

(5) *Portugalia*, t. I, lám. XXII, pàg. 184-185.

(6) DALEAU et E. MAUFRAS: *Le dolmen du terrier du Cabot*. Lâms. XI i XII del vol. XXV del *Bulletin de la Société Archéologique de Bordeaux*.

(7) Pàg. 374.

(8) Número 10.172 del Catàleg del Museu. Recollida per Góngora.

(9) Números 17.150 i 18.595 del Catàleg. Col·lecció Saavedra.

(10) Número 10.276 del Catàleg. Col·lecció Nieto.

(11) Número 10.177.

(12) Número 10.176.

(13) Números 10.271-72. Col·lecció Nieto.

(14) Números 10.178 i 10.275 del Catàleg.

(15) Fou trobada a l'estrat més alt del jaciment de la Cova d'Aitzbitarte (coneguda estació magdaleniana), pel Comte de Zersundí en 1892.

(16) Obra citada, vol. III, làmina-pàgina 124, i vol. IV, lám. V.

(17) *Portugalia*, I, lám. XXIII, fig. 189.

inclou cap d'aquests tipus en la sèrie de models (1) de la primera Edat del bronze (2). Modestament he d'insinuar al meu respectable mestre Siret que, si considera els punyals de dimensions regulars amb espiga plana, amb osques a les vores i amb acanaladures laterals a la fulla, de la primera Edat del bronze, a les sagetes d'igual tècnica, i molt més quan es troben amb punyals d'aquell tipus, les pot sense obstacle considerar de la mateixa data, i, en conseqüència, admetre que a Espanya aquests tipus són més propis dels principis de l'ús del bronze a les regions dolmèniques que de les civilitzacions precedents. — JOAN CABRÉ AGUILÓ.

Noves destrals de bronze de Catalunya

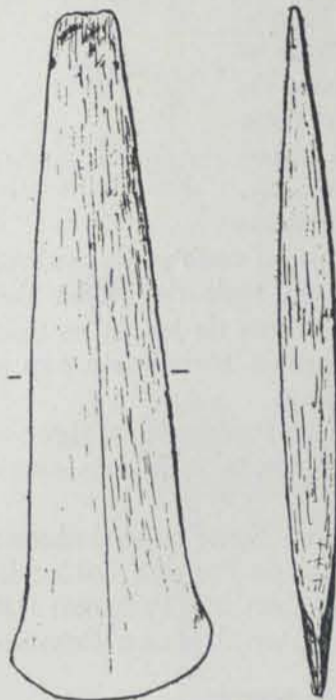

Fig. 227. — Destral de bronze de Collsacabra (1/2)

Destral plana de Collsacabra. — El Museu de Vich n'ha adquirit una, procedent d'aquest poble, notable per la seva forma esvelta i molt allargada, amb el tall molt circular. Mides: llargada, 15 centímetres; amplada màxima, 4'3 centímetres; gruix màxim, 1'1 centímetres (fig. 227).

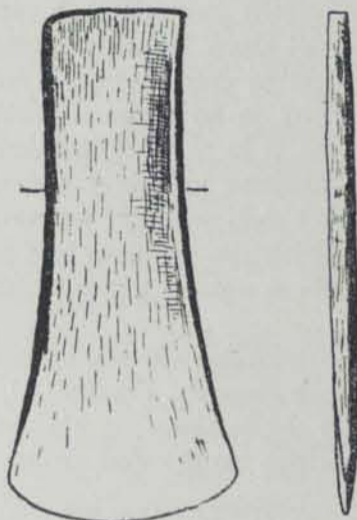

Fig. 228
Destral del Camp de Tarragona (1/2)

Destral plana del Camp de Tarragona. (Col·lecció Cazorro. Barcelona). — Retocada a cops de martell. Mides: llargada, 11 centímetres; amplada, 4'7 centímetres; gruix màxim, 0'5 centímetres (fig. 228).

Destral amb començos de vores sortints d'Oix (Col·lecció de D. Nonito Escubós. Olot). — Les vores gairebé no formen sinó lleugers regruixos, obtinguts a cops de martell, no existint llur forma al motllo. Representa el començ de la formació de les vores sortints, i, per tant, un tipus de transició des del de la destral plana. Mides: llargada, 7'7 centímetres; amplada màxima, 6'4 centímetres; gruix màxim, 1'5 centímetres (fig. 229).

Destral amb vores sortints d'Oix. (Col·lecció Coch. Camprodon). — Les vores probablement ja existrien al motllo, encara que els costats semblen retocats a cops de martell. Les vores no corren paral·leles als costats de la destral, sinó que

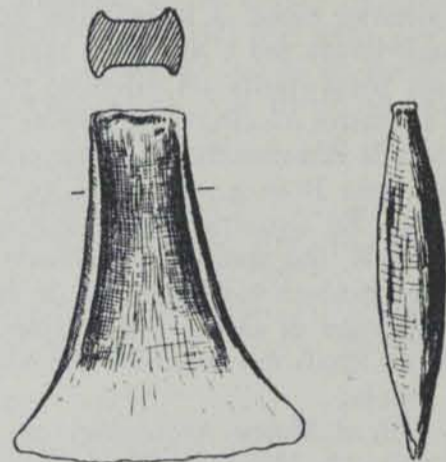

Fig. 229. — Destral de bronze d'Oix (1/2)

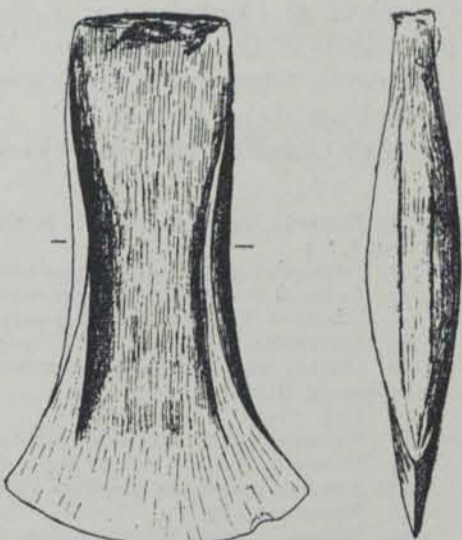

Fig. 230. — Destral de bronze d'Oix (1/2)

(1) Fig. 155.

(2) Josep Fortes considera la sepultura de Quinta da Agua Branca del *chalcolítico* o *eneolítico*.